

ALMANYA İLE İTTİFAK ANTLAŞMASI YAPMASI İÇİN SAİD HALİM PAŞA'YA VERİLEN YETKİ BELGESİNİN TARİHİ MESELESİ

Date Issue Of The Authorization Document Granted To Said Halim Pasha By The Ottoman Sultan Concerning The Alliance Agreement With Germany

Ahmet Ali GAZEL

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, agazel@aku.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 12 Mayıs 2019

Kabul: 12 Temmuz 2019

Anahtar Kelimeler:

I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti,
Almanya, Said Halim Paşa

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Harbi yaralarını sarmaya çalışırken bir yandan da iki bloka ayrılmış Avrupa'da yalnızlıktan kurtulmak için ittifak girişimlerinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti öncelikle Üçlü İtilaf'ı oluşturan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya ittifak teklif etmiştir. Bu devletlerin kabul etmemesi üzerine Almanya'ya teklif götürülmüştür. Almanya ittifaka sıcak bakmasa da gelişen olaylar neticesi Osmanlı ile ittifak yapmaya karar vermiş ve bu konuda İstanbul'daki elçisi Wangenheim'i görevlendirmiştir. Teklifin kabul edilmesi üzerine Sadrazam Said Halim Paşa, Almanya ile ittifak antlaşması yapabilmek için Padişah'tan yetki istemiş ve bu yetki kendisine yazılı olarak verilmiştir. Birçok eserde bu belgenin tarihi 25 Temmuz 1914 olarak verilmiştir. Bu konuda genelde referans gösterilen eser Yusuf Hikmet Bayur'un Türk İnkılâbı Tarihi adlı eseridir. Zira hem ittifak antlaşması hem de bu yetki belgesi Türk Arşivleri'nde bulunamamıştı. Ancak 2017 yılında bu belgeler tasnif edilerek Osmanlı Arşivi'nde ilk defa okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Yeni hizmete sunulan bu belgelere göre Said Halim Paşa'ya verilen yetki belgesinin tarihinin 31 Temmuz 1914 olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu makalede, 2 Ağustos 1914 tarihli Osmanlı-Alman ittifak antlaşmasının müzakereleri ve Said Halim Paşa'nın antlaşma imzalamak için padişah'tan yetki alması konusu ele alınmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 12 May 2019

Accepted: 12 Temmuz 2019

Keywords:

World War I, Ottoman Empire,
Germany, Said Halim Paşa

© 2019PESA All rights reserved

ABSTRACT

The Ottoman Empire attempted to form an alliance with the European states which divided into two groups in order to avoid isolation and at the same time it attempt to recover negative results of the Turco-Italian and Balkan wars. The Ottoman Empire first proposed an alliance with the Great Britian, France and Russia that were the nations of the Triple Entente. Given that its proposal was rejected the Ottoman Empire made the same proposal to Germany. Although Germany did not lean towards this proposal, it agreed to form an alliance with the Ottoman Empire as a result of the developing events. Germany's ambassador to the Ottoman Empire Wangenheim was assigned to organize this alliance. Following the acceptance of the proposal Grand Vizier Said Halim Pasha asked the Sultan to give him permission to sign an alliance agreement with Germany. Then he was granted a written permission to realize it. Many studies report the date of the agreement as 25 July 1914. On this report the study which is cited is Yusuf Hikmet Bayur's Türk İnkılap Tarihi (History of Turkish Revolution). In Turkish archives neither the alliance agreement nor the authorization document have been found. On the other hand, in 2017 the documents of the Ottoman archive were made public following their categorization. Based on the reports in these documents it is seen that the authorization document granted to Said Halim Pasha the date of the document is 31 July 1914.

This study deals with the negotiations of the Ottoman-German alliance agreement dated 2 August 1914 and the authorization of Said Halim Pasha by the Sultan to sign the alliance agreement.

OSMANLI-ALMAN İTTİFAKI

19. yüzyıl sonlarından itibaren ortaya çıkan kuvvetler dengesi Avrupa devletlerini gruplaşmalara itmiştir. Devletler bu şekilde gruplaşırken Avrupa'nın ve dünyanın içinde bulunduğu siyasi, mali ve iktisadi şartlar, devletlerarasındaki düşmanlığı iyice artırmış ve bir savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir.

Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Harbi yaralarını sarmaya çalışırken bir yandan da iki bloka ayrılmış Avrupa'da yalnızlıktan kurtulmak için ittifak girişimlerinde bulunmuştur. 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarında Almanya ile iyi dostluk ilişkileri geliştirmesine rağmen Üçlü İtilaf Devletlerinden İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması ve Avusturya'nın da Balkan politikası ve Bosna-Hersek'i ilhak etmiş olmasından dolayı Osmanlı Devleti ittifak girişimlerine Üçlü İtilaf Devletlerinden başlamıştır. Ancak ne İngiltere¹ ne Fransa² ne de Rusya³ Osmanlı Devleti'yle ittifak yapmaya yanaşmamıştır.⁴ Zira bu devletler tarafından Osmanlı artık bir kuvvet olmaktan ziyade bir yük olarak görülüyordu.⁵ Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, Balkan devletleriyle anlaşma yapmak istemiş ancak bundan da bir netice alamamıştır.⁶

İtilaf devletlerinin Osmanlı Devleti'yle ittifak yapmak istememesi Almanya tarafında savaşa girmek isteyenlerin işini kolaylaştırmıştır. Zira Osmanlı Devleti açısından Almanya'ya yaklaşmaktan başka çare kalmamıştır. Buna rağmen Osmanlı'nın Üçlü İttifak'a katılma teklifi Almanya'dan değil Avusturya'dan gelmiştir.

Avusturya, Sırbistan'la kesin bir hesaplaşmaya karar verdiği 1914 Temmuz'u ortalarında Osmanlı'nın Üçlü İttifak'a alınması konusunu gündeme taşımış ve bu konuda Almanya'nın görüşünü sormuştur. 14 Temmuz'da Alman Dışişleri Bakanı Jagov tarafından verilen cevapta, askeri durumunun kötü olması dolayısıyla Osmanlı'nın bir yük olacağı, Rusya'ya karşı bir etkisinin olamayacağı, buna rağmen ittifaka dâhil edilmek istenmesi durumunda şartlar öne süreceği belirtilerek Osmanlı'ya teklif götürülmesinin gereksiz olduğu, hatta karşılanamayacak tekliflere yol açacağı için zararlı bile olabileceği ifade edilmiştir. Almanya'nın bu cevabına rağmen Avusturya'nın İstanbul Elçisi Pallaviçini, Osmanlıyı Üçlü İttifak'a çekmek için çalışmalarına devam etmiştir.⁷ Bunun farkından olan Osmanlı idarecileri de Sırbistan karşısında Avusturya'yı tahrik etmişlerdir. Said Halim, Talat ve Enver Paşalar, Pallaviçini'ye bu son durumun Avusturya'nın Balkan savaşlarından uğradığı başarısızlıkları tamir etmesi ve büyük devlet olarak kaybettiği itibarını yeniden kazanması için son fırsat olduğunu, eğer Sırbistan'a saldırırsa Bulgaristan, Romanya ve Osmanlı'nın Üçlü İttifakın yanından olacağını söylemişlerdir.⁸

Almanya'nın Osmanlıyla bir ittifaka olumsuz bakmasına rağmen 22 Temmuz'da Enver Paşa Almanya

¹ Osmanlı Devleti ilk ittifak teşebbüsünü İngiltere nezdinde yapmıştır. Maliye Nazırı Cavit Bey, 1911 yılı Ekiminde İngiltere Bahriye Bakanı Winston Churchill'e bir mektup yazarak ittifak teklifinde bulunmuştur. Ancak Churchill "Şimdilik yeni siyasi bağlar altına giremeyiz" diyerek teklifi reddetmiştir. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s.107.

² Fransa'ya ittifak teklif eden Cemal Paşa'nın aldığı olumsuz cevap üzerine uğradığı hayal kırıklığı için bkz. Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İstanbul 2008, s. 129.

³ Talat Paşa 1914 Mayıs'ında Ruslara ittifak teklifinde bulunmuş ancak kabul görmemiştir. Bkz. M Cemil Bilsel, *Lozan*, I, İstanbul 1998, s. 143-145.

⁴ Armaoğlu, *age.*, s. 107-108; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s. 463-464; Bilsel, *age.*, I, s. 149.

⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, II/IV, Ankara 1991, s. 504.

⁶ Osmanlı Devleti'nin Yunanistan ile ittifak arayışları için bkz. Ali Kaşığığın, *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi*, İstanbul 2015, s. 196-200.

⁷ Bayur, *age.*, II/IV, s. 626-627; Talat Paşa da hatıralarında Doğu vilayetleri meselesi müzakere edilirken gayri resmi olarak Almanya'ya ittifak teklifinde bulduklarını, ancak Almanların buna "henüz bir ittifaktan bahsolacak surette Türkiye'de müesses bir kudret ortaya çıkmış değildir. Böyle bir ittifak ihtimalden uzak olmamakla beraber ancak münasip zamanda düşünülebilir" yolunda kaçamaklı bir cevap verdiklerini belirttikten sonra "biz kuvvetli olmadığımız için müttefik arıyorduk, hâlbuki ittifakına talip olduğumuz devletler kuvvetli müttefik arıyordu" diyerek Almanya'nın ittifak yapmamakla haklı olduğunu ima etmiştir. Talat Paşa, *Hatıralarım ve Müdafalarım*, İstanbul 2006, s. 176.

⁸ Bayur, *age.*, II/IV, s. 628.

Büyükelçisine doğrudan ittifak teklifinde bulunmuştur.⁹ Enver Paşa elçiye, bu ittifak olmazsa Üçlü İtilaf devletlerine taraftar olan nazırların siyasette daha baskın geleceğini söylemiştir. Sadrazam Said Halim Paşa ise aynı yönde teklifi Avusturya Büyükelçisi'ne yapmıştır.¹⁰

Neticede Almanya, Almanya'nın İstanbul elçisi Wangenheim'in mevcut durumda Üçlü İttifaka girmesinin ittifak üyelerine büyük yükler getireceği uyarısına rağmen Kayser, Wangenheim'in telgrafının yanına düştüğü notlarda Osmanlıyı kazanmak gerektiği görüşünü savunmuştur. Kayser'in bu görüşü doğrultusunda 24 Temmuz 1914 tarihinde Wangenheim'e Osmanlı ile ittifak yapılması için görüşmelere başlama emri verilmiştir.¹¹ Ancak Wangenheim'e verilen talimatta, ittifakın yapılabilmesi için Osmanlı'nın Bulgaristan ve Romanya ile birleşmek için ciddi şekilde gayret sarf etmesi ve Avusturya'nın emrine amade olması gerektiği dile getirilmiştir. 27 Temmuz'da görüşmeler gizli bir şekilde başlamıştır. Wangenheim, Sadrazam Said Halim Paşa'nın ittifak için taleplerini şöyle aktarmaktadır: "Eğer Rusya Türkiye'ye yahut Almanya veya Avusturya-Macaristan'a hücum ederse ittifak mevkii tatbiki geçmelidir. Rusya'dan gayri memleketlere karşı Türkiye himaye istemiyor, kapitülasyonlar, borçlar vesaire bütün beynelmilel meseleler eski halinde kalmalıdır. Türkiye'nin dileği imparatorun bir harp vukuunda Türkiye emrinde Alman askeri misyonunu bırakmasıdır. Buna mukabil Türkiye harp vukuunda Türk orduları Başkumandanlığının ve bir ila dördüncü ordunun hakiki kumandasının askeri heyete (Alman) devredilmesini tespit eden bir şekil bulmağı taahhüt edecektir."¹²

Wangenheim'in bu telgrafı Berlin'de Osmanlıya her şeyin kabul ettirilebileceği kanısı uyandırmış ve Alman Başbakanı aynı gün elçisine cevap vermiştir. Şansölye telgrafında, sadrazamın tekliflerini kabul ettiklerini bildirmiş, daha sonra ittifak şartlarını sıralamıştır. İttifak şartları şöyledir:

- 1-Her iki taraf (Osmanlı ve Almanya) Avusturya-Sırbistan ihtilafında tamamıyla tarafsız kalacaktır.
- 2-Ancak eğer Rusya savaşa katılır ve Almanya da ona sürüklenirse Türkiye de savaşa girecektir.
- 3-Savaş çıkarsa Almanya askeri heyetini Türkiye'de bırakacaktır. Türkiye üstün komutanın bu heyetçe icrasını temin eder.¹³
- 4-Almanya Türkiye'yi Rusya'ya karşı zaman altına alacaktır (koruyacaktır, garanti edecektir)
- 5-Bu antlaşma Avusturya-Sırbistan savaşı boyunca ve ondan çıkacak ihtilafların devamı müddetince muteber olacaktır. Eğer bu ihtilaf yüzünden Almanya ile Rusya arasında bir savaş çıkmazsa antlaşma kendiliğinden hükümsüz olacaktır."¹⁴

Sadrazam Said Halim Paşa ilk dört maddeyi kabul etmekle beraber beşinci maddeye itiraz etmiştir. Zira böyle bir maddeyi kabul etmek hem Rusya'nın intikam hissini tahrik etmek, hem de daha sonraki

⁹ David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul, s. 38; Cemal Akbay, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, I, Ankara 1991, s. 42.

¹⁰ Stanford J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara 2014, s. 55.

¹¹ Shaw, *age.*, s. 55; Bayur, *age.*, II/IV, s. 636; Talat Paşa, Almanya'daki bu fikir değişiminin harbin kaçınılmaz olduğunu görmelerinden kaynaklandığını belirttiikten sonra, "büyük bir devletin bizden göreceği bir istifade olmaksızın ittifakımızı kabul etmesi ve bize destek vermesi bittabi mümkün olamazdı" diyerek Almanya'nın ittifak konusundaki bu tutum değişikliğini tabii gördüklerini ifade etmiştir. Talat Paşa, *Hatıralarım ve Müdafalarım*, s. 176-177.

¹² Bayur, *age.*, II/IV, s. 637-639.

¹³ 3. Maddenin ilk şekli "Savaş müddetince Alman askeri heyeti Türk ordusunun komutanlığını eline alır" şeklindedir. Ancak Almanya Başbakanı bu tasarının yanına "Kayser, tasarının bu biçim yazılışını kabul ediyor. Bana gelince 3. maddenin bu derece amirane biçiminin Türkiye'ye kabul edilebilecek bir şey olduğundan şüphe ediyorum. Belki askeri heyetçe yüksek komutanın fiilen icrasını sağlayacak bir biçim yeter" notunu düşünce 3. madde hafifletilmiştir. Bayur, *age.*, II/IV, s. 640.

¹⁴ Bayur bu maddeleri verdikten sonra şunları yazmıştır: "Bu teldeki Alman teklifleri Osmanlı hükümetinin gözünü açmalı ve Almanya'nın Osmanlı'yı bu savaş sırasında kullandıktan sonra silkip atmayı düşündüğünü İstanbul'daki devlet adamlarına göstermeli idi. Böyle bir teklif alınınca Almanların katiyen samimi olmadıkları anlaşılmalı ve dünya durumu esaslı surette gözden geçirilmeliydi. Esasen gözü açılmış olan bir hükümet Almanya, Rusya'ya savaş ilan ettikten ve hem Almanya hem Fransa'da genel seferberlik emirlerini yayınladıktan bir gün sonra kendi ordusunun komutasını Almanlara bırakan bir bağlaşma imzalamazdı", Bayur, *age.*, II/IV, s. 640.

süreçte Rusya'ya karşı yalnız kalmak anlamına geliyor ve sadece Alman menfaatine hizmet ediyordu.¹⁵ Wangenheim, "Biz Türkiye'yi Almanya ile işbirliği yapmasından doğacak olan muhtemel sonuçlara karşı dahi korumalıyız" diyerek Sadrazama hak vermiş ve ayrıca Sadrazamın antlaşmayı yedi yıl olarak düşündüğünü bildirmiştir. Neticede Almanya, antlaşmanın 1918'e kadar devamını kabul etmiştir. Aynı zamanda Almanya Başbakanı, Wangenheim'e şu talimatı göndermiştir: "Derhal antlaşmayı imzalamaya izinlisiniz. Ancak bundan önce Türkiye'nin bu savaşta Rusya'ya karşı ciddi bir harekete girişebileceğinden ve bunu yapacağından iyice emin olmak gerekir. Aksi takdirde bağlaşma değersizdir ve imzalanmamalıdır". Almanya Başbakanı, 1 Ağustos'taki telgrafında ise "General Liman, Rusya ile savaş olduğu takdirde Türkiye'nin şimdiden faalane ve tesirli bir surette bizim lehimize işe karışacağına inanıyorsa Ekselansınız bağlaşmayı onun uzatılmasına imkân veren hükümlerle birlikte 1918'e kadar akdetmeye izinlisiniz."¹⁶

Alman Hükümeti 1 Ağustos'ta Wangenheim'e antlaşmayı imzalama yetkisi verirken¹⁷ Sadrazam Said Halim Paşa da Almanya ile bir savunma antlaşması yapmak için padişahın izin almıştır.¹⁸ Neticede 2 Ağustos 1914 tarihinde Said Halim Paşa'nın Yeniköy'deki yalısında Sadrazam Said Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron von Wangenheim arasında bir antlaşma imzalanmıştır.

Görüşmeleri çok gizli tutulan antlaşmadan imza atılincaya kadar sadece Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey'in haberi olmuştur.¹⁹ Antlaşma metni aynen şöyledir:

"Majesteleri Osmanlı Sultanı ve Majesteleri Alman İmparatoru, Prusya Kralı, Türk ve Alman İmparatorlukları arasında bir savunma ittifakı teşkil edilmesini kararlaştırmışlardır.

Bu maksatla Majesteleri Osmanlı Sultanı, Sadrazam ve Dışişleri Bakanı Altesleri Prens Said Halim Paşa'yı, Majesteleri Alman İmparatoru, Prusya Kralı da Sultan nezdindeki elçisi Ekselans Wangenheim Baronu'nu tam yetkili olarak tayin etmişlerdir. Bu yetkililer, yasal delegasyonlarıyla görüştüktan sonra, aşağıdaki hususlarda mutabakata varmışlardır:

1-Bu iki güç, hâlihazırda Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki çatışmada, kati bir tarafsızlık izlemeye karar vermişlerdir.

2-Rusya, etkin askeri müdahalelerde bulunur ve bu durum Almanya için Avusturya- Macaristan'la ittifak nedeni (Casus Foederis) oluşturursa, bu ittifak nedeni Türkiye için de geçerli olacaktır.

3-Harp durumunda, Alman Askeri Heyeti Türkiye'nin emrine verilecektir. Öte yandan Türkiye, Ekselansları Harbiye Nazırı ve Ekselansları Askeri Heyet Başkanının birlikte vardıkları antlaşmaya uygun olarak, yukarıda sözü edilen asker Heyet'e (Türk Ordusunun) Ordunun genel yönetimi konusunda gerçek bir etkinlik sağlayacaktır.

4-Almanya, Osmanlı arazisi Rusya tarafından tehdit altına düştüğü takdirde icap ederse Osmanlı topraklarını silahlı olarak muhafazayı taahhüt eder.

5-Her iki imparatorluğu da hâlihazırdaki anlaşmazlıklardan doğabilecek uluslararası çatışmalarda korumak amacıyla yapılan bu antlaşma, yukarıda adı geçen yetkililerce imzalanmasını müteakiben yürürlüğe girecek ve karşılıklı vecibelerle 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacaktır.

6-Bu antlaşma, yukarıda belirlenen tarihten altı ay öncesine kadar taraflardan biri tarafından iptal edilemezse, beş yıllık yeni bir dönem daha yürürlükte kalacaktır.

7-Bu belge, Majesteleri Osmanlı Sultanı ve Majesteleri Almanya imparatoru, Prusya Kralı tarafından tasdik edilecek ve tasdiknameler imza tarihinden itibaren bir ay zarfında karşılıklı teati edilecektir.

8-Bu antlaşma gizli kalacak ve ancak iki yüksek tarafın muvafakatı ile kamuoyuna açıklanabilecektir.

¹⁵ Bilsel, *age.*, s. 153.

¹⁶ Bayur, *age.*, II/IV, s. 641-642.

¹⁷ Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1997, s. 12-18.

¹⁸ Bu konu bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

¹⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, Ankara 1996, s. 380; Bayur, *age.*, II/IV, s. 629; Talat Paşa hatıralarında "...Sadrazam Sait Halim Paşa bir gün Enver Paşa'yı, Halil Bey'i ve beni nezdine davet ederek Almanya'nın Devlet-i Aliye ile eşit şartlar dairesinde ittifak arzusunda olduğunu Sefir Wangenheim'in kendisine açtığını söyledi ve görüşümüzü almak istedi" diyerek ittifak antlaşmasından dört kişinin haberi olduğunu doğrulamaktadır. Bkz. Talat Paşa, *Hatıralarım ve Müdafalarım*, s. 32.

Buna istinaden iki yetkili bu antlaşmayı imzalamış ve karşılıklarına mühürlerini koymuşlardır.”²⁰

Savunma niteliği taşıyan antlaşma metni Alman-Rus savaşıdan önce hazırlanmış, ancak 1 Ağustos 1914 tarihinde savaş başladıktan sonra değiştirilmeden imzalanmıştır. Antlaşma imzalandığı sırada Alman-Rus Savaşı başlamış olduğundan²¹, Osmanlı Devleti'nin de antlaşma gereğince hemen savaşa girmesi gerekiyordu. Buna rağmen Osmanlı Devleti ittifak antlaşmasını imzaladığı gün, genel seferberlik kararı almış, Mebuslar Meclisi'ni tatil etmiş²² ve iki gün sonra da tarafsızlığını ilan etmiştir.²³ Hatta Enver Paşa, büyük bir ihtimalle savaşa hazırlık için zaman kazanmak maksadıyla 5 Ağustos'ta seferberliğin bir ihtiyat tedbiri olduğundan bahisle Rusya'ya 10 yıllık bir ittifak bile teklif etmiştir. Doğal olarak bu girişimden bir sonuç çıkmamıştır.²⁴

Almanya ise antlaşma imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesini istemiştir. Buna karşın Osmanlı Devleti, Almanya ile karadan bağlantısı olmaması nedeniyle, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'nın durumu belli olmadıkça savaşa girmek istememiştir. Bu arada Osmanlı Devleti tarafsızlığını sürdürürken 8 Eylül 1914 tarihinde tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırdığını ilan etmiştir.²⁵ Buna, başta Almanya ve Avusturya olmak üzere diğer devletler karşı çıkmıştır.²⁶ Fakat siyasi ortamdan dolayı fazla ileri gidememişlerdir.²⁷

Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını ilan etmesi Üçlü İtilaf devletleri tarafından olumlu karşılanmış ve desteklenmiştir. Özellikle müttefiklerinin Boğazlar yoluyla yardım yapabilmesini sağlayacağı gerekçesiyle, Rusya Osmanlı'nın tarafsızlığına büyük önem veriyordu. Bu nedenden ötürü İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne tarafsız kalması için bazı önerilerde bulunmuşlardır. Rus Dışişleri Bakanı Sazanov 16 Ağustos 1914'de, müttefiklerine Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlamak için toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasını, kapitülasyonlarda değişikliğe gidilmesini, Almanlara ait imtiyazların Osmanlı Devleti'ne devredilmesini ve Limni'nin Osmanlı'ya verilmesini önermiş, diğer müttefikler de Rusların bu önerisini kabul etmiştir. İtilaf Devletleri büyükelçileri 17 Ağustos'ta bu şartları Osmanlı Hükümetine bildirmişlerdir. Bunun üzerine Said Halim Paşa bu konuda elçilerle görüşmek üzere 19 Ağustos'ta Maliye Nazırı Cavit Bey'i görevlendirmiştir.²⁸ Yapılan görüşmelerde Osmanlı Devleti de tarafsız kalmanın karşılığında, kapitülasyonların kaldırılması, Ege Adaları'nın kendisine geri verilmesi, Mısır sorununun çözümlenmesi, Ruslar tarafından iç işlerine müdahale edilmemesi ve yine Ruslar tarafından bir saldırıya maruz kalırsa İngiliz ve Fransızlar tarafından buna mani olunması gibi şartlar öne sürmüştür.²⁹ Ancak özellikle İngiltere'nin bunları kabul etmeye

²⁰ Veli Yılmaz, *1'nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul 1993, s. 65-66; Antlaşmanın Osmanlı Arşivi'nde bulunan ıslak imzalı orijinal metni için bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Muahedeler (MHD)*, 437-2-2; Metnin orijinali ve günümüz Türkçesi'ne çevirisi için Murat Bardakçı, *Yıkılış ve Kuruluş*, İstanbul 2017, s. 13-19.

²¹ Talat Paşa ise anılarında antlaşma imzalandıktan sonra savaşın başladığını yazmaktadır. Bkz. Talat Paşa, *age.*, s. 26.

²² Tatil iradesi şöyledir: “Avusturya ve Macaristan ile Sırbistan arasında ahiren tahaddüs eden harp bir şekli-i umumi almış olmasına ve zaten meclise mevdu kavanin-i mühimmenin hemen kaffesi tetkik ve imal edilmiş bulunmasına nazaran Kanun-ı Esasi mucibince önümüzdeki teşrin-i sani ibtidasında içtima etmek üzere Meclis-i Umuminin devre-i içtima-ı fevkaladesinin bugünden itibaren tatilini irade ederim”, *MMZC*, (İctima-i Fevkalade), Dev.: 3, İct. Sen.: 1, İ.: 42, Cilt: 2, s. 662.

²³ Uçarol, *age.*, 465.

²⁴ Karal, *age.*, IX, s. 382-383. Enver Paşa'nın ittifak teklifi için bkz. Halil Mentеше, *Halil Mentеше'nin Anıları*, (Hazırlayan: İsmail Arar), İstanbul 1986, s. 197; Halil Bey Enver Paşa'nın Ruslara yaptığı bu teklifi Enver Paşa'nın koşulsuz Almanların peşine takılmadığının bir ispatı olarak göstermektedir. Bunun yanında Bayur, bu konuyu Halil Mentеше'ye sorduğunda onun “Enver kimseye bir şey söylemeden böyle bir teklifi yaptı” dediğini belirtmektedir. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, III/1, Ankara 1991, s. 135.

²⁵ Muhammet Emin Külünk, *Kapitülasyonların Kaldırılması*, İstanbul, 2011, s. 41-42.

²⁶ Almanya Büyükelçisi Wangenheim'in aşırı tepkisi için bkz. Külünk, *age.*, s. 90.

²⁷ Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1987, s. 115; Uçarol, *age.*, 466.

²⁸ Arı, *age.*, s. 31-33.

²⁹ Cemal Paşa, *age.*, s. 149.

yanaşmaması Osmanlı Devleti'ni Almanya'ya daha da yaklaştırmıştır.³⁰ Bunun yanında İngiltere'nin 1911 yılında İngiltere'ye ismarlanmış olan ve son taksiti ödenmesi durumunda teslim edilmesi gereken Reşadiye ve Sultan Osman gemilerine 1 Ağustos'ta el koyması kamuoyunda Üçlü İtilaf'a karşı bir nefret uyandırmıştır. Zira gemilerin yapımı için gerekli para büyük oranda halktan iane şeklinde toplanmıştı.³¹

Almanya ise Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesi için baskısını artırıyordu. Zira Alman ordusunun Marn'da yenilmesi³² ve Ruslar karşısında Avusturyalıların çok güç durumda kalmaları üzerine Almanya iki cepheli bir savaş karşısında kalmıştı. Bu nedenle acilen Osmanlı'nın desteğine ihtiyacı vardı.³³ Osmanlı'nın savaşa girmesiyle boğazlar kapatılacak, Rusya ile müttefiklerinin ilişkisi kesilecek, savaş İngiliz sömürgelerine kadar götürülecek ve Almanya'nın batıdaki yükü de hafifleyecekti.³⁴ Bunun yanında Almanlar, Osmanlı'nın savaşa dâhil olmasıyla Bulgaristan ve Romanya'nın da İttifak devletleri tarafında hemen savaşa gireceklerini düşünüyorlardı.³⁵ Bütün bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti'nin acilen savaşa girmesini isteyen Almanlar, savaşa girmek için para yokluğunu dile getiren Osmanlı Hükümeti'nin bu problemini de çözerek Osmanlı yöneticilerine mazeret bırakmamışlardır. Almanlar savaşa girme karşılığında beş milyon borç para vermeyi kabul etmiş³⁶ ve borç antlaşmasının yapıldığı 20 Ekim'de Osmanlı'nın kesin olarak savaşa girmesini istemişlerdir.³⁷ Ancak Almanlara verilen söze rağmen Osmanlı Hükümeti'nde tarafsız kalınmasını isteyen nazırlar çoğunlukta idi. Bunları ikna etmek zorlaşınca iki Alman gemisiyle planlı olarak gerçekleştirilen Karadeniz Hadisesi Osmanlı'nın hemen savaşa dâhil olmasına neden olmuştur. 27 Ekim 1914'te Karadeniz'de açılan Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı Donanması, 28-29 Ekim 1914 gecesi Rusya'nın Odesa ve Sivastopol limanlarını topa tutmuştur. Bu saldırı Rusya'ya savaş ilanı anlamı taşıyordu. Hâlbuki hükümetin çoğunluğu hemen savaşa girmek istemiyordu. Bu nedenle 31 Ekim'de Rusya'ya bir nota verilmiştir. Notada özetle, olaydan duyulan üzüntü dile getirildikten sonra çatışmaya Rus filosunun sebep olduğu, ancak buna rağmen Osmanlı Hükümeti'nin tarafsızlığını devam ettirmek istediği ve bu amaçla da donanmanın bir daha Karadeniz'e çıkmasına müsaade edilmeyeceği ifade edilmiştir. 1 Kasım'da Rusya'dan verilen cevapta, fiili olarak savaşın başladığı belirtildikten sonra Karadeniz olayına Rus gemilerinin sebep olduğu iddiası reddedilmiş ve görüşmelere başlamak için Osmanlı hizmetindeki Alman subayların 24 saat içinde ülkelerine gönderilmesi şart koşulmuştur. Ancak Osmanlı'nın bu şartı kabul etmemesi üzerine 2 Kasım 1914'te Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.³⁸

Rusya'nın savaş ilanını müteakiben, 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 11 Kasım 1914'te ise Osman Devleti bu üç devlete savaş ilan etmiştir.³⁹ Böylece Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Savaşı başladıktan yaklaşık dört ay sonra savaşa dâhil olmuştur.

SAİD HALİM PAŞA'YA VERİLEN YETKİ BELGESİNİN TARİHİ MESELESİ

Yukarıda belirtildiği gibi 24 Temmuz 1914 tarihinde Wangenheim'e Osmanlı ile ittifak yapılması için görüşmelere başlama emri verilmiştir. Bunun üzerine Said Halim Paşa da ittifak görüşmelerine başlamak için Padişah'tan yetki istemiştir. Sadrazam Said Halim Paşa, 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olarak Meclis-i Mebusan'da açılan meclis soruşturması sırasında komisyona gönderdiği yazılı

³⁰ Uçarol, *age.*, 465.

³¹ Karal, *age.*, IX, s. 384.

³² Ali İhsan Sabis Malta'da Halil Bey'e "Alınanların, Fransa'da Marne muharebesinde uğradıkları muvaffakiyetsizlik üzerine artık harbe girmek lüzumu aşikar değil miydi? Altı haftada Fransız ordusu nu yere vurmak ümidi boşa çıkmıştı. Neden kış üzeri harbe girdik?" dediği zaman Halil Bey'in yüzüne bakarak güldüğünü ve "Araba kırılınca yol gösteren çok olur!" dediğini belirtir. Sabis, *age.*, I, s. 145.

³³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, III/II, Ankara 1991, s. 212.

³⁴ Uçarol, *age.*, s. 466.

³⁵ Bayur, *age.*, III/I, s. 262.

³⁶ Ali İhsan Sabis, *Birinci Dünya Harbi*, II, İstanbul 1992, s. 95.

³⁷ Arı, *age.*, 58.

³⁸ Karal, *age.*, IX, s. 397.

³⁹ Halil Mentеше, *age.* s. 53.

savunmasında yetki belgesi istemesini şöyle anlatmıştır: “En kavi ve muazzam devletlerin ittifaksız yaşayamadıkları bir devrede, Devlet-i Aliyyenin hal-i infiradda bulunması kendini bittabi gayet tehlikeli bir mevkide bulunduruyor ve Rusya'nın taarruzat-ı daimesine karşı memleketimiz kendini müdafaadan aciz kalıyordu. Binaenaleyh bu iki zümreden birini intihab eyleyip onunla menafi-i hayatiyesini müdafaa ve sıyanet eylemek, Devlet-i Aliye için bir mecburiyet-i katiye dâhilinde idi. Rusya'nın dâhil bulunduğu zümreye girmek bizim için adim-ül-imbân idi; hatta o arzuyu izhar eylesek bile onlar tarafından isaf olunmazdı.

Hal bu merkezde iken, Almanya sefiri müteveffa Wangenheim 1330 (1914) senesi Efrenç Temmuz'unun evasıtına doğru, yani harb-i umuminin adem-i vukuu, vukuundan daha ziyade muhtemel olduğu bir hengamda, Almanya ile ittifak teklifinde bulundu. Yunanistan'ın bile bizim ile akd-ı ittifak eylemeye tenezzül etmediği⁴⁰ böyle bir zamanda, Almanya tarafından vukua gelen işbu teklifi Hak-i Pay-ı Şahaneye arz eyledim. Hakan-ı mağfur hazretleri muvafakat ve bu babda lazım gelen mezuniyeti ita buyurdular. İttifak müzakeratı başladı; müzakeratın devamı ve ittifaknamenin ihzârı birkaç gün sürdü. Sene-i merkume Ağustos'u evvelinde -ayın bir veya ikisinde- tedafüi bir ittifakname imzalandı. Almanya tarafından İtalya hükümeti bu ittifaktan haberdar edilmedi. Çünkü İtalya ile o zamanki münasebatımız devlet-i müşarünileyhanın böyle bir muahededden haberdar edilmesine müsaid değildi. Binaenaleyh ittifakın gayet mektum tutulması lâbüd idi. Hem sebepsiz ve hem de vakitsiz harbe girildiği iddia olunuyor ki, bunu bir dereceye kadar kabul edebiliriz.”⁴¹

Said Halim Paşa'nın anlatımından anlaşılan ittifak teklifinin Almanya'dan geldiği, bunun üzerine kendisinin durumu padişaha arz ettiği, padişah'tan alınan izin üzerine müzakerelerin başladığı, müzakerelerin birkaç gün sürdüğü ve nihayet Ağustos başında Almanya ile bir savunma antlaşması imzalanmış olduğudur. Said Halim Paşa, hangi tarihte izin aldığını belirtmemektedir. Ancak savunmasından, müzakerelere başlamadan evvel izin aldığı ve bu izin üzerine müzakerelere başladığı anlaşılmaktadır.

Olayın birinci dereceden tanığı olan Mabeyn Başkâtibi Ali Fuat Türkgeldi ise Said Halim Paşa'nın izin isteğini şöyle anlatmaktadır:

“Ramazan içinde bir gün Yıldız'da üst kattaki büyük salonda huzur dersinde bulunurken “Sizi Bab-ı âliden telefona istiyorlar” diye haber verdiler. Telefonda karşıma Said Halim Paşa çıkarak “Efendimizden istihsal-i müsaade ile mühim bir iş için şimdi Bab-ı âliye gelmenize intizar ediyorum” dedi. Zat-ı şahaneden ba'd el-istizan otomobile rakiben Bab-ı âliye gittim. Said Halim Paşa meclis salonundan sadaret odasına gelerek “Sizi gayet mühim ve mahrem bir iş için çağırdım. Bunu bir ben, bir siz ve bir de padişah bilecektir. Şayet bir tarafa şayi olursa ikimiz de mes'ul oluruz. Başımıza gelen mağlubiyetler üzerine bir müttefik bulmak için her tarafa başvurduğumuz ve hatta Yunan devletine kadar müracaat ettiğimiz halde muvaffak olamadık. Şimdi ittifak-ı müsellese dâhil olmak için bir fırsat zuhur etti. Bu, devletin istikbalini kurtaracaktır. Almanlar ile bir ittifak-ı tedafüi müzakeresine girişmek için bir ruhsatname tanzimi muktazidir” diyerek ayak üzerinde iki üç satırlık bir ruhsatname dikte etti. “Keyfiyeti Zat-ı şahaneye ifade ve ruhsatnameyi irâe ettikten sonra bugün bana getirmelisiniz” dedi. Ben de Saraya avdet ve Hünkâra arz-ı malumat edip muvafakatini istihsal ile tekrar Bab-ı âliye giderek ruhsatnameyi Said Halim Paşa'ya tevdi eyledim. Fakat aradan üç dört gün geçtiği halde bir şey zuhur etmediğinden Zat-ı şahane merak edip beni Sadr-ı azamın Yeniköy'deki yalısına göndererek netice-i müzakeratı sordurdu. Said Halim Paşa, “İttifaknameyi tanzim ettik, şimdi tercüme ettiriyorum, taraf-ı şahaneye takdim edeceğim” dedi ve “Nüsha-i mütercemeyi Başkâtip Bey bizzat tebyiz etsin” diye kendisinin Kalem-i mahsus müdürü ve elyevm Madrid sefiri olan Şevki Bey'le Saraya gönderdi. Bu,

⁴⁰ 1914 yılı başlarında Almanya'nın isteğiyle Yunanistan'la Osmanlı arasında bir ittifak girişimi olmuştur. İç işlerine karışmamak üzere adalardaki Osmanlı hâkimiyetinin kabul edilmesi şartıyla beş-on sene müddetle Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında savunma amaçlı bir ittifak yapılacaktı. Said Halim Paşa ile Venizelos'un önce Münih, sonra da Brüksel'de görüşmelerde bulunulmasına karar verilmiştir. Yunan Başvekili Venizelos Temmuz sonlarına doğru yola çıkmışsa da Birinci Dünya Savaşı çıkınca Sadrazam Said Halim Paşa'nın seyahati mümkün olmamıştır. Ayrıca o sıralarda zaten Almanya ile Osmanlı arasında ittifak görüşmeleri başlamıştır. Bkz. Rauf Ahmet, “Büyük Harbe Nasıl Girdik”, *Milliyet*, 7 Mart 1930.

⁴¹ Ahmet Ali Gazel, *Osmanlı'nın Son Savaşları Nedeniyle Açılan Meclis Soruşturmaları*, Ankara 2013, s. 164-165.

öyle etraflı bir mukavelename olmayıp bir kaç maddeden ibaret ve muhtaç-ı tavzih ve tevsî idi. Bilahare daha etraflı bir mukavelename yapılmasına lüzum görünerek onun da müzakeresini âtiyy ü-z-zikr ruhsatname ile Said Halim Paşa deruhte etti".⁴²

Türkgeldi, ruhsatnamenin metni ve tarihiyle ilgili bir bilgi vermemektedir. Sadece Ramazan ayı içinde bir gün olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Ancak onun anlatımından ilk çıkarılan yetki belgesinin ittifak antlaşmasının imzalanmasından en az 4-5 gün önce alınmış olduğudur. İkinci olarak anlaşılın, görüşmelere başlamak için izin istendiğidir. Üçüncü olarak bir savunma antlaşması yapılmak istendiğidir. Dördüncü olarak çok gizli tutulduğudur. Beşinci olarak, Said Halim Paşa Padişahla yüz yüze görüşmemiş, yetki belgesi Ali Fuat Bey tarafından kendisine iletilmiştir. Altıncı olarak, yetki belgesinin müsveddesinin Said Halim Paşa tarafından hazırlanmış olduğudur.

Bu son maddeden yola çıkılarak, Sadrazamın Padişaha bilgi verme gereği duymadan yetki belgesinin müsveddesini hazırlayarak adeta padişaha bir dayatmada bulunduğu söylenebilir. Ancak Said Halim Paşa, Malta'dan İngilizlere yazdığı mektupta ise "Teklifi Padişahıma ilettim ve Padişah bana bu ittifakı imzalamam için yazılı yetki verdi" diyecektir.⁴⁴ Said Halim Paşa Fransızca yayımlanan hatıralarında da yetki belgesini padişahın huzuruna çıkararak bizzat kendisinin aldığını yazmaktadır. Hatta Padişahın bu talebi karşısında hem şaşırıklarını hem de memnun olduklarını belirtmektedir: "Sonra İmparatorluk Sarayına gittim. Majesteleri karşısına çıkıp, Almanya'nın teklifini sundum ve kendilerine bu ittifakı sonuca bağlayacak yetkiyi lütuf edebilir mi diye talep ettim. Majesteleri bu talebim için hem hoşnut olmuşlardı hem de şaşırılmışlardı ve bana gerekli yetkiyi verdiler. İttifak sürecinin kesin projesinin metni birkaç günlük konuşmalar ve Berlin ile yazışma gerektirdi. Metin ancak 31 Temmuz'da hazırlanabildi ve onay için Majestelerine verildi".⁴⁵ Ancak yetki belgesini ne zaman aldığına dair tarih vermemektedir.

Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi* adlı eserinde antlaşma ruhsatnamesinin hem tarihini hem de metnini vermiştir. Metin şöyledir: "Rusya Devleti'nin tecavüzat-ı muhtemesine karşı Almanya Devletiyle tedafüi bir ittifak akdine sadrazam ve Hariciye Nazırımız Mehmed Said Paşa mezundur. 12 Temmuz 1330 (25 Temmuz 1914), Mehmed Reşad".⁴⁶

Bayur, bu belgenin Osmanlı Arşivi'ndeki Almanya ile ittifak antlaşmasını ihtiva eden bir zarfın içinde olduğunu belirterek, bilgiyi arşive dayanarak verdiğini vurgulamıştır. Bayur'un verdiği ruhsatname metninin tarihi 25 Temmuz 1914'tür. Bayur'un eserini yazdığı yıllarda⁴⁷ bu arşiv belgesine nasıl ulaştığı bilinmemekle beraber, olayın ilk tanıklarından olan Türkgeldi'nin yazdıklarını doğrulamaktadır.

Bunun yanında Wangenheim, 28 Temmuz 1914 tarihli telgrafında da Sadrazam Said Halim Paşa'nın kendisini nezdine çağırdığını ve "hükümdarının Almanya ile Türkiye arasında Rusya'ya karşı tecavüzi ve tedafüi gizli bir ittifak akdi ve Türkiye'nin bu suretle üçlü ittifaka girmesine müsaade edilmesi hakkındaki talebinin imparator hazretlerine iblağını rica ettiğini" yazmıştır. Bu bilgiden de en azından 28 Temmuz veya öncesinde Padişahın ittifaka yazılı ve ya sözlü onay verdiği anlaşılmaktadır. Bu bilgi de Bayur'un verdiği tarihi doğrular niteliktedir.⁴⁸

İttifak antlaşmasının metni yanında yetki belgesinin de aslına ulaşılamadığı için genelde 25 Temmuz tarihi kabul edilmekteydi.⁴⁹ Zira İttifak antlaşmasının metnine uzun zaman ulaşılamamış ve antlaşmayla ilgili belgeler 1914 yılındaki gizliliğini sonraki yıllarda da korumuştur. Zira 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan ittifak antlaşması dört kişi tarafından tasarlanmış ve imzalanmıştır. Bu dört kişi

⁴² Türkgeldi, *age.*, s. 114.

⁴³ 1914 Ramazan ayının başlangıcı miladi olarak 24 Temmuz'a denk gelmektedir.

⁴⁴ Bilal Şimşir, *Malta Hatıraları*, Ankara 1985, s. 257; Olayın bizzat tanığı olan bu iki kişinin anlatımındaki farklılık bile yetki belgesi alınması meselesinin üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olduğunu açıkça göstermektedir.

⁴⁵ Said Halim Paşa, *L'Empire Ottoman la Guerre Mondiale*, İstanbul 2000, s. 19.

⁴⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, II/IV, Ankara 1991, s. 632.

⁴⁷ Kitabın ilk baskı tarihi 1952'dir.

⁴⁸ Bilsel *age.*, s. 152.

⁴⁹ Bu tarih için bkz. Akbay, *age.*, s. 43; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 269; M. Hanefi Bostan, *Said Halim Paşa*, İstanbul 1992, s. 51; Yılmaz, *age.*, s. 58; Arı, *age.*, s. 11.

yukarıda da belirtildiği gibi, Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey'dir. Antlaşma bu dört kişi dışında herkesten gizli tutulmuştur. Hatta Said Halim Paşa, Wangenheim'den Osmanlı'nın Berlin elçisi Mahmut Muhtar Paşa'dan bile gizli tutulmasını rica etmiştir. Şevket Süreyya Aydemir bu dört kişiyi "gizli kabine" olarak tanımlamaktadır.⁵⁰ Kabine üyeleri olarak bakıldığında ise Said Halim ve Enver ve Talat Paşalar olmak üzere sadece üç kişinin haberi vardır.

Said Halim Paşa, diğer kabine üyelerine haber vermemesini "Bakanlar içinde bu teşebbüsün büyüklüğünden ürkererek bu mühim devlet sırrının vaktinden evvel etrafa duyurulmasına yol açabilecek gösterilere sebebiyete kalkışacak kimseler bulunduğu için hepsini haberdar etmek istemedim" şeklinde açıklamıştır.⁵¹ Ancak daha sonradan Said Halim Paşa nazırların düştüğü duruma kendisi düşecek ve Karadeniz Vakası ve birçok hadise kendine haber verilmeyecektir. İttifakın birkaç kişi tarafından bilinmesinden dolayı diğer kabine üyeleri daha sonra yapılan meclis soruşturmasında hiçbir şekilde sorumluluk almamışlardır.⁵²

Anlaşma sadece imzalanma sürecinde değil sonraki süreçte de gizli tutulmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın imzalanmasından sonra bile antlaşmanın ne kadar gizli tutulduğunu şöyle anlatır: "...Muahedenin metnini o ana kadar ne merkez-i umumi görmüştü, ne heyet-i vükela. Uzun münakaşalardan sonra Hariciye Nazırının nezdine giderek onun kasasında mahfuz muahedenameyi görmeme muvafakat olundu."⁵³ İşin ilginç, Birinci Dünya Savaşı ile soruşturma yürüten 5. Şube bile antlaşmayı görememiştir. Sorgulamalar sırasında Cavit Bey'e antlaşma ile ilgili soru sorulunca Cavit Bey, hükümet tarafından antlaşma metni şubeye gönderilmeden bu konuda bilgi veremeyeceğini söylemiştir.⁵⁴ Soruşturma sırasında, dönemin Hariciye Nazırlarından Nesimi Bey'e de Hariciye Nezareti'nde de bulunması dikkate alınarak Almanya ile yapılan ittifak antlaşmasının mahiyeti ve ne zaman imzalandığını sorulunca Nesimi Bey o antlaşmayı incelemeyen bu konuda bir şey söyleyemeyeceğini, buna dair bilgi alınmak isteniyorsa antlaşma metninin incelenmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁵ Dolayısıyla savaş sırasında Hariciye Nazırlığı yapmış bir kişinin bile antlaşmayı incelemeyemediği veya inceleyemediği anlaşılmaktadır.

Ayrıca yapılan antlaşma gizli tutulduğu gibi sorgulanması ve tartışılması önlenmek için antlaşma imzalandıktan hemen sonra Meclis-i Mebusan tatil edilmiştir. Antlaşma metni de imzalanmasından ancak iki buçuk ay sonra 17 Ekim 1914 tarihinde onaylanmak üzere Bakanlar Kuruluna getirilmiştir.⁵⁶

Bu antlaşma metni daha sonraki süreçte de o kadar gizli kalmıştır ki, hiçbir diplomatın veya idarecinin de dikkatini çekmemiş, dikkatini çekenler de ulaşamamıştır. Antlaşmaya ulaşamayanlardan biri de İsmet İnönü'dür. Hatıralarında bu durumu şöyle anlatır: "*Berlin'deki Ataşemiliterimiz Hasan Cemil Çambel, Alman devlet ricalinden İstanbul'da Almanya ile Türkiye arasında bir ittifak muahedesi imzalandığını öğrenmişti. Bu ittifak muahedesini biz hiçbir yerde bulamadık. Herkesin bilip, şikâyet ettiği bu ittifakın imzasından kabine azalarının dahi haberi yoktu.*" İsmet İnönü, bu olaydan ders çıkararak Anayasa'ya "*Harp İlanı Büyük Millet Meclisi'nin salahiyetindedir*" hükmünün konulduğunu da belirtmektedir.⁵⁷

⁵⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, II, İstanbul 1971, s. 84.

⁵¹ Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İstanbul 2008, s. 133.

⁵² 1918 yılındaki meclis soruşturmasında nazırların sorgusu için bkz. Gazel, *age.*, s. 174-434.

⁵³ Hüseyin Cahit Yalçın, "Meşrutiyet Hatıraları", *Fikir Hareketleri*, Sayı: 219, s. 167.

⁵⁴ *Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekâlif-i Kanuniyye ile Said Halim ve Mehmed Talat Paşalar Kabineleri Azalarının Divan-ı Aliye Sevkleri Hakkında Beşinci Şubece İcrâ Kılınan Tahkikat*, No: 503-523. Cilt: 1, Ankara 1993, s. 190.

⁵⁵ Gazel, *age.*, s. 244.

⁵⁶ Arı, *age.*, s. 58.

⁵⁷ İsmet İnönü, *Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)*, İstanbul 1999, s. 16; Nitekim 1921 Anayasasında antlaşma yapma yetkisi meclise verilmiştir. Bkz. Suna Kili-Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, İstanbul 2000, s. 100.

*Antlaşmayı imzalayan Said Halim Paşa, daha sonra Fransızca yayımlanan hatıralarında, antlaşma metninin kendisinde bulunduğunu, ancak Malta sürgünü öncesi Damat Ferit Paşa Hükümeti zamanında yapılan aramalar sırasında evinden alındığını ifade etmektedir.*⁵⁸

Birinci Dünya Savaşı ile ilgili çalışmalarda, antlaşma hakkında bilgi verilirken genelde Alman arşivlerine ve yabancı eserlere dayanılmıştır. Birçok kişi eserlerinde bunu dile getirmiştir. Örneğin Almanya ile ittifak antlaşmaları konusunda doktora tezi hazırlayan Veli Yılmaz, antlaşma metninin milli arşivlerde yer almadığını, bu nedenle hatırat ve yabancı kaynaklardan yararlanmak zorunda kalındığını ifade etmiştir.⁵⁹ Şevket Süreyya Aydemir de “Fakat ne var ki, bu ittifak antlaşmasının orijinali, yani imzalı metni Türk hariciyesince, bugüne kadar henüz ortaya konulamamıştır” demektedir.⁶⁰ Nitekim Nihat Erim’in *Siyasi Metinler* eserinde de bu ittifakın metni bulunmamaktadır.⁶¹

Antlaşmanın ve yetki belgesinin orijinal metni ancak 2017 yılında yani imzalanmasından tam 103 yıl sonra Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde okuyucuyla buluşabilmiştir.⁶² Belgeler arasında, 2 Ağustos 1914 tarihli antlaşma, antlaşmanın tasdik belgesi ve daha sonra yapılan ek antlaşmalar bulunmaktadır. Bunun yanında 9 ve 14 Ağustos 1914 tarihli Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Bahriye Nazırı Cemal, Dâhiliye Nazırı Talat, Maliye Nazırı Cavit ve Adliye Nazırı İbrahim Bey’in katıldıkları encümen-i vükela toplantı tutanakları bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, Sultan Mehmet Reşad tarafından Said Halim Paşa’ya verilen antlaşma imzalama yetki belgesi de bulunmaktadır.⁶³ Bu belgeler, aslı elde olmamakla beraber genelde biliniyor ve günümüz harflerine çevrilmiş şekilleri çalışmalarda yer alıyordu.

Bu belgeler arasında eski yazılanlarla çelişen en önemli kayıt Said Halim Paşa’ya antlaşmayı imzalamak için verilen izin belgesinin tarihidir. Şimdiye kadar genelde, birkaç istisna dışında, bu izin tarihinin yukarıda da belirtildiği 25 Temmuz 1914 olduğu ve 2 Ağustos 1914 tarihinde de antlaşmanın imzalandığı belirtiliyordu. Ancak Osmanlı Arşivi’nde çıkan belgenin orijinalinde ise yetki belgesinin tarihi 31 Temmuz 1914’tür (18 Temmuz 1330).⁶⁴

31 Temmuz 1914 tarihi birkaç eserde ifade edilmesine rağmen kaynak göstermedikleri için dikkate alınmamaktaydı. Bu tarihi verenlerden biri Ahmet Bedevi Kuran’dır.⁶⁵ Ancak Kuran, neye dayanarak bu tarihi verdiğini belirtmemiştir.

İkinci olarak “araştırmalara malzeme olmayan”⁶⁶ bir yazı dizisinde de bu tarih verilmiştir. Tarihi veren *Milliyet* gazetesinde 24.02.1930 ve 02.04.1930 tarihleri arasında “Büyük Harbe Nasıl Girdik?” başlığı altında bir yazı dizisi kaleme alan Rauf Ahmet (Hotinli) Bey’dir. Rauf Ahmet Bey’in yazdıkları oldukça değerlidir. Zira kendisi Cumhuriyet’in ilk yılında Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarını yazmakla görevlendirilmiştir. Hatta Rauf Ahmet, belirtilen savaşları yazarken 1924 yılında yapılan antlaşmaları incelemeye gerek duyduğunu belirterek, bunların tarafına verilmesini istemiştir.⁶⁷ Antlaşmaların

⁵⁸ “Buraya bu anlaşmanın metnini eklemek isterdim. Ancak ne yazık ki Ferit Paşa hükümeti tarafından tutuklandığımda, kendisi benim konutumda yaptığı arama dolayısıyla bu metinler artık bende değil. Bütün dosyalarımın artık bende olmaması dolayısıyla, gerçeklerin ve olayların her zaman doğru tarihini veremeyeceğim için okuyucumdan af diliyorum”, Said Halim Paşa, *age.*, s. 10.

⁵⁹ Veli Yılmaz, “İnci Dünya Harbi ve 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman İttifak Antlaşması”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1992, s. 121-122.

⁶⁰ Aydemir, *age.*, II, s. 519.

⁶¹ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953.

⁶² Antlaşmanın metninin okuyucuya açıldığını ilk olarak Murat Bardakçı duyurmuştur. Bkz. Murat Bardakçı, “İşte, Osmanlı’nın Çökmesine Sebep Olan ve Bir Asırdan Buyana Heryerde Aranan 1914’teki ‘İttifak Antlaşması’nın Orijinali”, *Habertürk*, 30 Nisan 2017.

⁶³ Belirtilen belgeler için bkz. *BOA.,MHD*, 437-2-2.

⁶⁴ *BOA.,MHD*, 437-2-2; Bardakçı, *age.*, s. 20.

⁶⁵ Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 2012, s. 651.

⁶⁶ Ali Birinci, “Hatırat Türünden Kaynakların Yeri ve Değeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 41, Temmuz 1998, s. 617.

⁶⁷ *BOA, HR.İM.*, 99/48.

kendisine verilip verilmediğini tam olarak bilmemekle beraber bazı arşiv belgelerinin kendisine verildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olarak okuyucunun hizmetine sunulduğundan bahsedilen 9 ve 14 Ağustos 1914 tarihli encümen-i vükela kararlarını ilk defa Rauf Ahmet Bey yayınlamıştır.⁶⁸ Bu nedenden ötürü Rauf Ahmet Bey, Said Halim Paşa'ya verilen yetki belgesini de büyük bir ihtimalle görmüş ve buna dayanarak 31 Temmuz tarihini vermiştir.

31 Temmuz tarihini veren bir diğer kişi Tefvik Bıyıklıoğlu'dur. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele* adlı eserinde Osmanlı Arşivi'ni kaynak olarak göstererek yetki belgesinin hem metnini hem tarihini vermektedir. Bıyıklıoğlu yetki tarihini 31 Temmuz olarak belirlemektedir.⁶⁹ Bıyıklıoğlu, dosya ve belge numarası vermemekle beraber kaynak olarak Başvekâlet Arşivi Alman Antlaşmaları Dosyasını göstermektedir. Yazarın arşiv belgesini gördüğü ve tarihi doğru aktardığı görülmektedir. Ancak daha sonradan konuyla ilgili yazılan eserlerde genellikle Bıyıklıoğlu'nun değil Bayur'un eseri kullanıldığı için yetki tarihiyle ilgili olarak daha çok 25 Temmuz tarihi⁷⁰ öne çıkmıştır. İşin ilginç 2013 yılında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi* adlı eserde ne ittifak antlaşması ne de yetki belgesi yer almıştır.⁷¹ Hem Bayur'un hem Bıyıklıoğlu'nun arşivi kaynak göstererek yetki belgesinin metnini ve tarihini vermeleri yanında, bu eserlerden yıllar sonra 2013 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan eserde bu yetki belgesinin ve ittifak antlaşmasının yer almaması ilginçtir.

Kısaca yetki belgesinin tarihinin 31 Temmuz 1914 olduğu açıktır. Birçok eserde belirtilen 25 Temmuz tarihiyle, belgenin aslındaki 31 Temmuz arasında 6 günlük bir fark bulunmaktadır. Bu tarih farkı üzerine bazı yorumlamalar yapılabilir. Zira 25 Temmuz tarihi esas alınacak olursa müzakerelere başlamak için önceden izin alındığı, dolayısıyla Padişahın da en azından bir hafta öncesinden antlaşmadan haberi olduğunun ifade edilmesi gerekmektedir. Türkgeldi de bu yoruma uygun olarak Said Halim Paşa'nın "Almanlar ile bir ittifak-ı tedafüi müzakeresine girişmek için bir ruhsatname tanzimi muktazidir" dediğini belirtmektedir. Türkgeldi'nin Osmanlı Arşivi'ndeki belgede 31 Temmuz tarihi net olmasına rağmen neden böyle bilgi aktardığı bugün için anlaşılamamaktadır. Burada tek söylenebilecek ihtimal antlaşma taslağının geldiği gün olan 31 Temmuz'da ayrıca bir yetki belgesinin verilmiş olması ihtimalidir. Zira Said Halim Paşa, antlaşma metninin onay için Padişaha 31 Temmuz 1914 tarihinde sunulduğunu belirtmektedir.⁷² Ancak mevcut durumda bunu teyit edecek bir belge mevcut değildir.

31 Temmuz tarihi net olduğuna göre, eğer kayıtlara geçmeyen şifahi bir bilgilendirme yoksa, ki şu ana kadar öyle bir bilgiye rastlanılmadı, Temmuz ortalarından başlayan süreçten Padişahın ancak 15 gün sonra, antlaşmanın imzalanmasından da iki gün önce haberi olmuştur.⁷³ Bu da gösteriyor ki Padişahın hiçbir şekilde müzakerelerden haberi olmamış ve antlaşma metniyle ilgili hiçbir şekilde görüşü alınma gereği duyulmamıştır.

Said Halim Paşa'nın ittifakı kabine üyeleri dışında bilinçli olarak Padişah'tan da gizlediği anlaşılmaktadır. Stanford Shaw, Said Halim Paşa'nın Wangenheim'e ittifakın sadece kabine üyelerinden değil, aynı zamanda Padişah'tan saklanması gerektiğini söylediğini belirtmektedir: "Said Halim bunun kabinenin Almanya ile bir ittifak isteyen üyelerinin bir önerisi olduğunu ve diğerlerinin karşı çıkacağını, dolayısıyla müzakerelerin mutlak bir gizlilik içinde yürütülmesi gerekeceğini, sadece

⁶⁸ Rauf Ahmet, "Büyük Harbe Nasıl Girdik?", *Milliyet*, 19 Mart 1930.

⁶⁹ Bıyıklıoğlu yetki belgesinin bazı yerlerini günümüz Türkçesine çevirerek şöyle vermiştir: "Rusya devletinin muhtemel tecavüzlerine karşı, Almanya ile tedafüi bir ittifak akdine sadrazâm ve hâriciye nazırımız Mehmet Sait Paşa mezundur. 18 Temmuz 1330. Mehmet Reşad", Tefvik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, Ankara 1992, s. 95.

⁷⁰ Kaşığıuşun, *age.*, s. 238; İrfan Paksoy, *Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti*, İstanbul 2018, s. 119; Nevzat Artuç, *Cemal Paşa*, Ankara 2008, s. 189; Durdu Mehmet Burak, *Türk-İngiliz İlişkileri*, Ankara 2004, s. 52.

⁷¹ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, I, İstanbul 2013.

⁷² Said Halim Paşa, *age.*, s. 10.

⁷³ Said Halim Paşa aslında antlaşmanın 1 Ağustos'ta imzalanacağını, ancak antlaşma kopya edilirken birkaç yazım hatasının oluştuğunu, bu nedenle imzanın 2 Ağustos'a kaldığını belirtmektedir. Said Halim Paşa, *age.*, s. 10. Bu durumda padişahın antlaşmadan bir gün önce haberi olduğunu kabul etmek gerekir.

Osmanlı kabinesinin diğer üyelerinden değil aynı zamanda Sultan'dan ve böyle bir ittifaka karşı çıkan Berlin'deki Osmanlı Sefiri Mahmut Muhtar Paşa'dan da gizlenmesi gerektiğini ekledi. Von Wangenheim teklifi Berlin'e bildirdi...".⁷⁴

Kısaca ittifakı yapanlar kabine üyeleri yanında, görüşmelerinin dışa sızabileceği, belki de itiraz edebileceği endişesiyle Padişaha da güvenmemişler ve müzakerelerden bilinçli olarak onu haberdar etmemişlerdir. Padişah ittifaktan ancak onay safhasında haberdar olmuştur. Said Halim Paşa'nın yukarıda belirtilen tavrı dikkate alınınca yetki belgesinin 31 Temmuz'da alınmış olması da gayet doğal görünmektedir.

31 Temmuz tarihinin netleşmesi aslında yüzyıllardır süren bir devlet geleneğinin yıkıldığı anlamına da gelmektedir. Osmanlıda neredeyse "bütün muharebeler heyet-i vükeladan başka sarayda toplanmış fevkalade meclislerin kararıyla ilan" edilmişken⁷⁵ ilk defa Padişah ve diğer yetkili kimselerden gizli olarak devleti savaşa götüren bir antlaşma imzalanmıştır. Geniş bir kesimle ve uzun bir süre müzakere edilmeden, aceleye⁷⁶ getirildiği için yapılan antlaşmayla Ruslara karşı koruma dışında hiçbir menfaat elde edilememiştir. Kısaca devlet Almanya'nın insafına bırakılmıştır.⁷⁷ Said Halim Paşa 1918 yılında Meclisteki sorgulaması sırasında antlaşmayla bir menfaat temin edilmediğini kabul etmiştir.⁷⁸ Kısaca, Almanların ittifak yapmayı kabul ettiği 24 Temmuz'dan ittifakın imzalandığı 2 Ağustos'a kadarki 10 günlük süre içinde Almanya gibi bir devletle anlaşma yapabilmeyenin sevinci içinde arkası önü hiç düşünülmeden öyle bir anlaşma imzalanmıştır ki ittifak devletleri savaşı kazansa bile Osmanlı Devleti büyük bir ihtimalle kazanmış gibi bir muamele görmeyecekti.

Hâlbuki Almanlara baktığımızda, İstanbul'daki elçilerinden Kayser'e kadar yetkili kişilerin tüm sürece müdahil oldukları, her türlü alternatifi ve olasılığı müzakere ettikleri ve onun neticesinde bir antlaşma metni hazırladıkları görülmektedir. Zamanın Sadrazamı Said Halim Paşa, kabine üyelerinden konuyu sakladığı gibi Kanun-ı Esasî'ye göre antlaşma yapma yetkisine sahip olan⁷⁹ Padişahı da dışlamıştır.

Diğer taraftan Sadrazam Said Halim Paşa'nın, Wangenheim'e 28 Temmuz'da Padişahın Rusya'ya karşı bir ittifak istediğini söylemesi başka bir problemdir. Eğer 31 Temmuz tarihinden önce Padişahın hiçbir şeyden haberi olmadığı dikkate alınacak olursa Sadrazamın, Padişahın haberi olmadan Padişah adına ittifak teklifinde bulunması gibi abes bir durum ortaya çıkmıştır.

Gerçi Sultan Mehmed Reşad olaya dâhil edilse aynı Kayser'in müdahalesi gibi Osmanlı açısından daha farklı bir süreç olur muydu sorusuna olumlu cevap verilmesi zordur. Mehmet Reşad'ın tahta oturma zamanı, şekli ve kişiliğine bakıldığı zaman olaylara etki etmesi çok kolay değildi. Zira Mehmet Reşad kendisinden habersiz yapılan antlaşmaya hiç itiraz etmediği gibi, Osmanlı Devleti'nin savaş girmesine neden olan Karadeniz hadisesi hakkında iki gün sonra haber verilmesine de hiçbir tepki göstermemiştir.

Diğer yandan antlaşmayı imzalayanlar bırak Padişahı olaya dâhil ederek daha iyi bir antlaşma yapmayı, kendi aralarında bile yetki karmaşası yaşamışlardır. Said Halim Paşa Wangenheim'le

⁷⁴ Shaw, *age.*, s. 56-57.

⁷⁵ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1961, s. 411-412.

⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir kısa süre içinde imzalanmasından dolayı ittifakı "yıldırım ittifakı" olarak adlandırmaktadır. Bkz. Aydemir, *age.*, II, s. 508.

⁷⁷ Ali İhsan Sabis, Halil Menteşe'ye Malta'da neden kimseden görüş almadıklarını sorduğu zaman o, "Araba kırılınca yol gösteren çok olur" cevabını vermiştir. Ali İhsan Sabis hatıralarında şöyle devam eder: "A, iki gözüm, yolu kim sordu ki göstereyim. Bizim kendiliğimizden ricalarımız, tekliflerimiz bile hoş görülüyor ve cüret telakki ediliyordu. Biz değil, bizden ileride bulunanların, Cemal Paşaların, Mahmud Kâmil ve Hafız Hakkıların bile boruları ötmüyordu. Her zaman olduğu gibi iş başında bulunanların, ben yaparım, ben düşünürüm, ben bilirim, kimseden akıl öğrenmek istemem zihniyeti, hased, kin, çekememezlik ve sade ben yapayım hisleri başka kıymetlerin de mevcut olduğunu, bunlardan da iyi kötü, istifade etmek lazım geldiğini düşünmeye vakit bırakmıyordu ki.." Sabis, *age.*, I, s. 142.

⁷⁸ *Beşinci Şubece İcrâ Kılınan Tahkikat*, s. 96.

⁷⁹ Kanun-ı Esasî'nin 7. Maddesinde "...alel umum muahedat akdi hukuk-ı mukaddese-i padişahidendir. Ancak sulha ve ticarete ve terk ve ilhak-ı araziye ve teba-i Osmaniye'nin hukuk-ı asliye ve şahsiyesine taalluk eden ve devletçe masarifi mucip olan muahedenin akdinde Meclis-i Umumi'nin tasdiki şarttır" denmektedir. Kili-Gözübüyük, *age.*, s. 85.

görüşürken ittifaklar konusunda son sözün Talat Bey'e değil kendine ait olduğunu özellikle söylemiştir.⁸⁰

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yaralarını saramadan Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç başlamıştır. Osmanlı yönetimi bu savaşta yalnız kalmamak için ittifak gruplarından birine dâhil olmak istemiş, ancak Üçlü İtilaf devletleri tarafından ittifaka alınmak istenmemiştir. Bu sefer Üçlü İttifak'tan Almanya'ya başvurmuşlardır. İlk başlarda Almanlar Osmanlı'nın mevcut durumuyla askeri açıdan kendilerine bir faydasının olmayacağını düşünerek, ittifaka sıcak bakmamıştır. Ancak savaşa gireceği netleşince Osmanlı ile ittifak yapmaya karar vermişler ve 24 Temmuz'da İstanbul elçilerine görüşmelere başlaması için yetki vermişlerdir. Aynı şekilde Sadrazam Said Halim Paşa da padişahтан müzakerelere başlamak ve antlaşma imzalamak için bir yetki belgesi istemiştir. Müsveddesini kendisinin hazırladığı belge hazırlanarak tarafına verilmiştir.

Said Halim Paşa'ya verilen yetki belgesinin tarihi hemen hemen tüm eserlerde 25 Temmuz 1914 olarak geçmektedir. Bu tarih ağırlıklı olarak Yusuf Hikmet Bayur'un *Türk İnkılâbı Tarihi* adlı eserinden aktarılmıştır. Bayur, arşivdeki yetki belgesini gördüğünü belirterek bu tarihi ve belgenin metnini vermiştir. Ancak 2017 yılında Osmanlı Arşivi'nde okuyucuya açılan belgelere göre yetki belgesinin tarihi 25 Temmuz 1914 değil, 31 Temmuz 1914'tür. Bu tarihten sonra yapılacak çalışmalarda artık yetki belgesinin 31 Temmuz'da alındığı belirtilmelidir.

25 Temmuz ile 31 Temmuz tarihleri arasında altı günlük bir fark bulunmaktadır. Bu tarih farkı üzerinden bazı yorumlamalar da yapılabilir. 1914 Temmuz ortalarından başlayan süreçten Padişahın ancak 15 gün sonra, antlaşmanın imzalanmasından da 2 gün önce haberi olmuştur. Bu da gösteriyor ki Padişahın hiçbir şekilde müzakerelerden haberi olmamış ve antlaşma metniyle ilgili hiçbir şekilde görüşü alınma gereği duyulmamıştır. İttifakı yapanlar, büyük bir ihtimalle, bilinçli olarak Padişahın ittifaktan onay safhasına kadar haberi olmamasını istemişlerdir. İttifakı yapanlar kabine üyelerine güvenmedikleri gibi itiraz edebileceği, ya da ittifak bilgisinin bir şekilde dışa sızabileceği endişesiyle Padişahın erken bilgisinin olmasını istememiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Hâlbuki Almanlara baktığımızda, İstanbul'daki elçilerinden Kayser'e kadar yetkili kişilerin tüm süreç müdahil oldukları, her türlü alternatifi ve olasılığı müzakere ettikleri ve onun neticesinde bir antlaşma metni hazırladıkları görülmektedir.

Zamanın Sadrazamı Said Halim Paşa, kendi kabine üyelerinden konuyu sakladığı gibi Kanun-ı Esasi'ye göre antlaşma yapma yetkisine sahip olan Padişahı da dışlamıştır. İsmet İnönü anılarında, *bu olaydan ders çıkararak Anayasa'ya "Harp İlanı Büyük Millet Meclisi'nin salahiyetindedir" hükmünün konulduğunu belirtmektedir.*

Diğer taraftan Sadrazam Said Halim Paşa'nın Wangenheim'e, 28 Temmuz'da Padişahın Rusya'ya karşı bir ittifak istediğini söylemesi başka bir ilginçliktir. Eğer Padişahın 31 Temmuz tarihinden önce hiçbir şeyden haberi olmadığı dikkate alınacak olursa, Said Halim Paşa'nın Padişahın haberi olmadan Padişah adına ittifak teklifinde bulunması gibi tuhaf bir durum ortaya çıkmıştır.

Son olarak yetki belgesinin nasıl alındığı da net değildir. Zira Said Halim Paşa, yetki belgesini padişahтан bizzat kendisinin aldığı belirtmektedir. Olayın birinci dereceden tanığı Ali Fuat Türkgeldi ise Said Halim Paşa'nın saraya gelmediğini, kendisinin Bab-ı Ali'ye giderek yetki belgesini Said Halim Paşa'ya teslim ettiğini yazmaktadır. Olayın bizzat tanığı olan bu iki kişinin anlatımındaki farklılık bile yetki belgesi alınması meselesinin üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olduğunu açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak 31 Temmuz tarihinin netleşmesi, neredeyse bütün muharebelerini "heyet-i vükeladan başka sarayda toplanmış fevkalade meclislerin kararıyla ilan" eden Osmanlı Devlet geleneğinin yıkıldığını da net bir şekilde göstermektedir.

KAYNAKÇA

I- ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Muahedeler (MHD), 437-2-2

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı Evrakı (HR.İM)., 99-48.

⁸⁰ Bayur, *age.*, II/IVs. 628.

II- KİTAP VE MAKALELER

- Akbaş, Cemal, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, I, Ankara 1991.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987.
- Arı, Kemal, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1997.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997.
- Artuç, Nevzat, *Cemal Paşa*, Ankara 2008.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, II, İstanbul 1971.
- Bardakçı, Murat, "İşte, Osmanlı'nın Çökmesine Sebep Olan ve Bir Asırdan Buyana Heryerde Aranan 1914'teki İttifak Anlaşması'nın Orijinali", *Habertürk*, 30 Nisan 2017.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, II/IV, Ankara 1991.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, III/II, Ankara 1991.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, Ankara 1992.
- Bilsel, M Cemil, *Lozan*, I, İstanbul 1998.
- Birinci, Ali, "Hatırat Türünden Kaynakların Yeri ve Değeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 41, Temmuz 1998, s. 617.
- Bostan, M. Hanefi, *Said Halim Paşa*, İstanbul 1992.
- Burak, Durdu Mehmet, *Türk-İngiliz İlişkileri*, Ankara 2004.
- Cemal Paşa, *Hatıralar*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İstanbul 2008.
- Dinçer, Serdar, *Alman-Türk Silah Arkadaşlığı ve Ermeniler*, İstanbul 2011.
- Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953.
- Fromkin, David, *Barışa Son Veren Barış*, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul.
- Gazel, Ahmet Ali, *Osmanlı'nın Son Savaşları Nedeniyle Açılan Meclis Soruşturmaları*, Ankara 2013.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)*, İstanbul 1999.
- Kaşığıuşun, Ali, *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi*, İstanbul 2015.
- Kili, Suna-Gözübüyük, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri*, İstanbul 2000.
- Kuran, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 2012.
- Külünk, Muhammet Emin, *Kapitülasyonların Kaldırılması*, İstanbul, 2011.
- Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Hazırlayan: Resul Bozyel, İstanbul, 2006.
- Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekâlif-i Kanuniyye ile Said Halim ve Mehmed Talat Paşalar Kabineleri Azalarının Divan-ı Aliye Sevkleri Hakkında Beşinci Şubece İcrâ Kılınan Tahkikat*, No: 503-523. Cilt: 1, Ankara 1993
- Menteşe, Halil, *Halil Menteşe'nin Anıları*, (Hazırlayan: İsmail Arar), İstanbul 1986.
- Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, I, İstanbul 2013.
- Paksoy, İrfan, *Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti*, İstanbul 2018.
- Rauf Ahmet, "Büyük Harbe Nasıl Girdik", *Milliyet*, 24.02.1930-02.04.1930.
- Sabis, Ali İhsan, *Birinci Dünya Harbi*, I, İstanbul 1990.
- Sabis, Ali İhsan, *Birinci Dünya Harbi*, II, İstanbul 1992.
- Said Halim Paşa, *L'Empire Ottoman la Guerre Mondiale*, İstanbul, 2000.
- Shaw, Stanford J., *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara 2014.
- Şimşir, Bilal, *Malta Hatıraları*, Ankara 1985.
- Talat Paşa, *Hatıralarım ve Müdafaaalarım*, İstanbul 2006.
- Yılmaz, Veli, "1'nci Dünya Harbi ve 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman İttifak Antlaşması", *Atatürk Yolu Dergisi*, 1992, s. 121-131.
- Yılmaz, Veli, *1'nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul 1993.